

Dragan Sotirović **Serbski oficer Armii Krajowej**

Streszczenie

Praca doktorska ukazuje – w oparciu o dostępne materiały archiwalne, wspomnienia uczestników wydarzeń oraz dotychczasowe opracowania historyków – wojenną biografię mjr. Dragana Sotirovicia „Draży” (1913-1987).

Dragan Sotirović był oficerem zawodowym Armii Jugosłowiańskiej, walczył z Niemcami w wojnie obronnej w kwietniu 1941 roku, następnie w oddziałach czetnickich generała Dragoljuba Mihailovicia, które były organizowane na terenie Ravnej Gory. Był adiutantem Mihailovicia, następnie szefem sztabu czetnickich oddziałów w Szumadii. W 1943 roku dostał się do niemieckiej niewoli i trafił do obozu jenieckiego w Rawie Ruskiej na terenie Polski. Po brawurowej ucieczce, do której doszło w trakcie konwojowania, wstąpił do Armii Krajowej, w której objął faktyczne dowództwo 14. Pułku Ułanów Jazłowieckich w Okręgu Lwowskim Armii Krajowej. Następnie dowodził kompanią w Zgrupowaniu „Warta” AK na terenie Rzeszowszczyzny. Za swoje organizacyjne i bojowe zasługi został odznaczony Orderem Virtuti Militari i awansowany do stopnia majora. Po przejściu władzy przez komunistów w Polsce pomagał swoim żołnierzom, zagrożonym represjami, w ewakuacji na Zachód, do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

Rozdział I, *Serbia. Czetnicy Mihajlovicia kontra partyzanci Tity*, ukazuje ogólne tło historyczne w Serbii w latach drugiej wojny światowej, od momentu napaści niemieckiej na Jugosławię, poprzez wojnę partyzancką, jaka była kontynuowana zarówno przez wierne legalnemu rządowi emigracyjnemu oddziały czetnickie, dowodzone przez Mihajlovicia, jak i komunistyczne Tity, podporządkowane Moskwie. Obie te siły, walcząc z Niemcami, pozostawały ze sobą w konflikcie, w ramach którego czasem wchodziły z Niemcami w taktyczne krótkotrwałe sojusze. Wymienione ugrupowania często odnosiły się do siebie wrogo, czasem nawet bardziej niż do okupantów.

Rozdział II, *Z ziemi serbskiej do Polski*, przedstawia udział Dragana Sotirovicia w wydarzeniach w Serbii w latach 1941-1942. Doświadczenia zebrane w tym czasie ukształtowały opinię „Draży” o istocie konfliktu drugowojennego – była nią śmiertelna walka demokracji niepodległych państw z totalitaryzmem reprezentowanym przez nazistów i komunistów. Kolejne podrozdziały: *Początek drogi*, *Pierwsze spotkanie z Dragoljubem Mihajloviciem*, *Szumadia i Kraguljevac*, *W rękach Gestapo*, omawiają koleje losu Sotirovicia, począwszy od dzieciństwa, lat nauki szkolnej, następnie edukacji wojskowej, kariery oficerskiej, dowódczej, w służbie czynnej, poprzez pierwsze dni i miesiące wojny, w którą Jugosławia została wciągnięta, po jeden z najważniejszych rozdziałów w życiu „Draży” – udział w ravnogorskim ruchu czetnickim u boku generała Mihajlovicia, dowodzenie akcjami bojowymi, konspiracyjne działania, tragedię Kraguljevaca oraz aresztowanie przez Niemców. Ostatni podrozdział: *Bośniacka Golgota*, dotyka już wydarzeń, w których Sotirović nie uczestniczył, bo przebywał wtedy w Polsce, ale był nimi żywo zainteresowany i pisał o nich później, a także dołączył relację o nich, spisaną przez J. Milkovicia, do swojej wspomnieniowej książki *Europa na licytacji*.

Rozdział III, *Polska i Serbia – historyczno-kulturowe tło losów Dragana Sotirovicia*, doszukuje się paralel między historią obu krajów, odnosząc je do życia i działalności serbskiego oficera Armii Krajowej, którego świadomość historyczna była jednym z ważniejszych motywów jego postępowania. Rozdział ten łączy w sobie dwa wątki życia Sotirovicia: serbski i polski.

Rozdział IV, *14. Pułk Ułanów Jazłowieckich AK*, rekonstruuje przebieg kariery dowódczej Sotirovicia w Polsce, w Okręgu Lwowskim Armii Krajowej, kiedy stał na czele

14. Pułku Ułanów Jazłowieckich AK, kontynuującego tradycje sławnego oddziału kawalerii, którego początki sięgają pierwszej wojny światowej i wybijania się Polski na niepodległość, a którego rys historyczny również znajduje się w niniejszym rozdziale. Kolejne podrozdziały: „*Draża*” na czele odtworzonego 14. Pułku, *Szołomyja*, *Bitwa o Lwów*, *Nowa okupacja*, *W świetle dokumentów*, *Aresztowanie i ucieczka*, pokazują kolejne etapy historii tej jednostki: począwszy od jej organizacji, a zadanie to zostało powierzone Sotiroviciowi, poprzez ochronę ludności polskiej przed atakami Ukraińców, walki z UPA, po akcję „Burza” i wyzwolenie Lwowa spod okupacji niemieckiej wraz z jednostką radziecką, zdradę wschodniego „sojusznika”, aresztowanie dowódców lwowskiej AK, wśród nich „Draży”, i w końcu kolejną jego ucieczkę z niewoli, tym razem sowieckiej.

W Rozdziale V, *Zgrupowanie „Warta”*, z podrozdziałami: *Negocjator*, *Dalsza walka – agonía ruchu oporu w Polsce*, *Wyjście z lasu*, „*Draża*” w oczach „*Egzekutora*”, pokazane jest na przykładzie Rzeszowszczyzny dogorywanie ruchu oporu w Polsce, pozbawionego wsparcia politycznego aliantów, a więc analogicznie do sytuacji, w jakiej znaleźli się czetnicy w Serbii. Zgrupowanie „Warta” miało stanowić zaplecze do ewentualnej odsieczy Lwowa, gdyby znów, jak w 1919 roku, trzeba było go bronić przed Ukraińcami. Ale postanowienia jałtańskie, odbierające Lwów Polakom, przekreślały ten plan i przedłużanie oporu partyzanckiego, bez jakichkolwiek szans na pozytywny wynik militarny, czyniły bezsensownym, z czego żołnierze zdawali sobie doskonale sprawę.

Rozdział VI, *Murnau – ludzie „Draży”*, analizuje postać Sotirovicia pod kątem jego działalności oficerskiej, dowódcy, który nie tylko wymaga od swoich żołnierzy poświęcenia, ale i sam poświęca się dla nich i troszczy się o ich bezpieczeństwo i los także po zakończeniu działań wojennych w sytuacji, gdy nadal są zagrożeni ze strony nowej władzy. „Draża” zadał sobie wielki trud, aby ewakuować swoich podkomendnych do Murnau. Zlokalizowany tam dawny obóz jeniecki dla oficerów stał się po wyzwoleniu azylem dla ściągających z różnych stron Europy polskich żołnierzy.

Rozdział VII, *Europa na licytacji. Europa w oczach „Draży” i „Draża” we własnych oczach*, poddaje analizie, interpretacji i ocenie najważniejsze dzieło pisane, pozostawione przez Sotirovicia, będące jednocześnie jednym z ważniejszych dokumentów i źródeł, z których czerpał autor podczas pisania tej dysertacji. Stanowi ono połączenie biografii i książki historycznej. W niej Sotirović wyraża swoje poglądy polityczne oraz formułuje swoją ocenę sytuacji, w jakiej znalazła się Europa w wyniku drugiej wojny światowej. Ocena ta jest bardzo krytyczna wobec aliantów zachodnich, którzy zawiedli i zdradzili swoich wiernych sojuszników, w tym Polaków i Serbów, a spełnili wszelkie żądania Stalina. Zakończenie tego rozdziału nawiązuje do romantycznej idei walki „za waszą i naszą wolność” oraz wskazuje „Drażę”, ale także innych, jemu współczesnych, jako tych, którzy tę ideę wcielali w życie, walcząc w czasie drugiej wojny światowej za polską sprawę.

Rozdział VIII, *Memorandum*, zawiera omówienie duchowego testamentu Dragana Sotirovicia, jaki pozostawił po sobie, spisane w języku polskim. Dokument ten nie doczekał się do tej pory analizy w polskiej historiografii. Szczęśliwie przetrwał i znajduje się w zasobach Instytutu Pamięci Narodowej.

Biografia Dragana Sotirovicia, bohatera dwóch narodów, jest znakomitą ilustracją tezy, że nie tylko Polacy walczyli za wolność innych narodów, także przedstawiciele innych narodów walczyli za wolność Polski, dając wyraz przywiązania do tradycji politycznego romantyzmu, przejawiającego się w etosie walki „za waszą i naszą wolność”.